

УДК: 329 (327.8):323.2

О.Ф. Самойлов

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНТИГЛОБАЛІСТСЬКОГО РУХУ

Антиглобалізм – політичний рух, спрямований проти певних аспектів процесу глобалізації в її сучасній формі, зокрема – проти домінування глобальних транснаціональних корпорацій і торговельно-урядових організацій, таких, як Всесвітня торгова організація (ВТО). Антиглобалісти регулярно проводять у різних країнах світу соціальні форуми та різні акції протесту.

На тлі глобалізаційних змін кінець 90-х рр ХХ ст. і початок ХХІ ст. ознаменувалися сплеском активності громадських об'єднань, які отримали назву антиглобалістських. Ці організації відстоюють інтереси різних і, часом, широких верств населення. Вони реагують на прояви, на їх думку, соціальної несправедливості в різних сферах життя суспільства в умовах глобалізації. Вони висувують свої вимоги до національних урядів і міжнародних організацій, що впливає на становище громадян. Антиглобалістський рух відрізняється від соціальних рухів минулих років і багато в чому являє новий тип політичного актора. Групи об'єднання, його складники, мають своєрідну організацію. Ними застосовується порівняно нова тактика соціальної дії. Рух висуває альтернативи сучасним формам суспільного розвитку.

Ключові слова: антиглобалізм, глобалізація, альтерглобалізм, неоглобалізм, соціальний форум, капіталізм.

Нині, через існування безлічі негативних наслідків глобалізації зростають масштаби антиглобалістського руху. Діяльність цих рухів різноманітна: від проведення маніфестацій і зривів зустрічей урядів провідних світових держав, погромів офісів, відділень міжнародних корпорацій до проведення продуктивних зустрічей, семінарів, форумів, результатами яких є вивчення тенденцій розвитку глобалізації, вироблення методів протистояння їй. Діяльність антиглобалістського руху перманентно активна і різноманітна. До нього залучаються авторитетні інститути, відомі політики, фінансисти, діячі науки і культури.

Відтак, завданням даної статті є дослідження й аналіз антиглобалістського руху як соціально-політичного та масового феномену.

Концептуальним підґрунтям для написання статті слугували теоретичні розробки апологетів антиглобалізму, серед них: Ноам Хомський [17], субкоманданте Маркос [8], Сергій Удовін [7], Сьюзан Джордж [1] та інші, а також офіційні інтернет-сайти антиглобалістських рухів та організацій тощо.

Антиглобалізм є транснаціональним соціальним протестним рухом. Ідейним родоначальником антиглобалізму прийнято вважати американського економіста, лауреата Нобелівської премії Джеймса Тобіна, який запропонував збирати хоча б символічний податок на фінансові спекуляції і спрямовувати отримані кошти на соціальні потреби. Наприкінці 90-х років ХХ століття у Франції була створена національна організація «АТТАК» (аббревіатура гасла «За податок Тобіна на користь громадян») [1, с. 25]. Надалі до цієї міжнародної організації приєдналися профспілки, жіночі, екологічні та інші протестні рухи, включаючи радикальні анархічні. Рух виступає проти використання переваг глобалізації винятково в інтересах транснаціональних корпорацій. Антиглобалісти вважають, що

вигоди від лібералізації торгівлі, насамперед у межах Світової організації торгівлі, отримує міжнародний торговий капітал. Частина груп, що беруть участь в антиглобалістських рухах, створені спеціально для боротьби проти наслідків і ефектів глобалізації. Решта в тій чи іншій мірі пов'язані з такими громадськими чи політичними рухами, як пацифістські, екологічні, рух солідарності з країнами або народами «третього світу», ліворадикальні, анархістські, комуністичні тощо. Наприклад, до складу «соціального форуму Генуї» (Genoa Social Forum) [15], який організував акції протесту проти зустрічі Великої вісімки в цьому італійському місті в липні 2001 року, увійшло понад 500 різних груп. Серед учасників були місцеві громадські, пацифістські, антивоєнні, екологічні, правозахисні, жіночі, студентські та молодіжні організації, католицькі рухи, групи солідарності, профспілки, політичні організації лівих і т.д.

Однією з найстаріших міжнародних ініціативних груп антиглобалістського руху є група під назвою «Глобальна дія народів» – всесвітня коаліція, до складу якої входять неурядові організації, профспілки, екологічні організації, групи соціальної дії в країнах Заходу і в «Третьому світі» [2]. Склад цього об'єднання є досить широким: від бразильського Руху безземельних селян до британської радикально-екологічної організації «Повернемо собі вулиці», від конфедерації індіанців Болівії до руху народу Огоні в Нігерії тощо. Коаліція декларує намір об'єднати зусилля звичайних людей у глобальному масштабі для досягнення справедливішого економічного і соціального порядку, приборкати корпорації та підконтрольні їм національні уряди і міжнародні організації. «Глобальна дія народів» проводить форуми та конференції, а також символічні акції, на зразок маршу індіанських селян по Західній Європі [2].

Ще одним прикладом міжнародної антиглобалістської організації є «Віа кампесіна» (Via Campesina) – це створене 1993 року об'єднання селянських ініціативних груп і рухів з різних країн світу [3]. Ініціатором створення цієї організації виступила

французька Селянська конфедерація на чолі з Жозе Бове – селянським лідером, який став відомим завдяки демонстративному розгрому ресторану «МакДональдс» у французькому містечку Мілло на власному тракторі [22], і письменниця Сьюзен Джордж, яка у своєму романі *«Репорт Лугано»* передбачила похмуру майбутнє, у якому ТНК позбуваються від більшості населення Землі як від непотрібного їм баласту [1]. Конфедерація виступає на захист традиційного селянського господарства і проти індустріалізації сільського господарства, а також вимагає списати всі борги країн «третього світу».

Деякі активісти антиглобалістських рухів заперечують недемократичні і несправедливі механізми процесів глобалізації, інші – капіталізм і свободу торгівлі, треті – тільки неоліберальну форму капіталістичного суспільства. Проте всі вони сходяться в критиці неоліберального варіанта капіталізму і міжнародних фінансово-економічних інститутів, які є його носіями (Світового банку, МВФ, СОТ), міжнародних угод про свободу торгівлі, а також політичних і економічних зустрічей і конференцій (зустрічі Великої вісімки, Всесвітнього економічного форуму і т.д.). Більшість антиглобалістів заявляють, що відкриття ринків і свобода переміщення капіталів не супроводжується такою ж відкритістю кордонів і свободою переміщення людей. Тому вони ведуть боротьбу проти обмежень на імміграцію і прийом біженців.

Більшість груп та ініціатив антиглобалістського руху належить до лівого або лівоцентристського політичного спектру. Однак слід зазначити, що проти глобалізації виступають і багато націоналістичних рухів (наприклад, французький Національний фронт [16]), а також ультраправі політичні сили.

Антиглобалісти звертають велику увагу на нові інформаційні технології. До їх активного використання закликав ще в 1990-х роках лідер «Сапатистської армії національного визволення» – індіанського повстанського руху в Мексиці –

субкоманданте Маркос, якого вважають одним з апологетів антиглобалістів. У своїх публічних заявах і відкритих листах Маркос, адресованих усім більш-менш відомим людям планети, засуджував до смерті імперію ТНК, стверджував, що йде Четверта світова війна (Третя, на його думку, припинила існування з розпадом СРСР і знищенням соцтабору), розв'язана ТНК, міжнародною організованою злочинністю та її легальним прикриттям проти людства, оскільки уряди, військове керівництво, спецслужби і ЗМІ в більшості країн світу є маріонетками вищеперелічених паліїв війни [4, с. 209]. У квітні 2001 року Маркос, демонструючи свою силу і рішучість, очолив мирний похід на Мехіко. До цього маршу приєдналися режисер Олівер Стоун, нобелівський лауреат Хосе Самаранг, вдова президента Франції Ф. Міттерана, головний редактор газети «Monde diplomatique» Ігнасіо Рамоне, кілька модних письменників, серед них Г.Г. Маркес, коло депутатів Європарламенту. У такій компанії Маркос зібрав у мексиканській столиці мітинг, який налічував триста тисяч осіб, і заявив, що не має наміру задовольнятися компромісами. Саме з Маркосом у середині 90-х асоціювали себе ті, хто потім почав зараховувати себе до антиглобалістів.

1999 року, під час маніфестацій проти зустрічі СОТ в Сіетлі, був створений «Незалежний медіацентр», «Індімедіа» (від англ. Independent Media Center, Indimedia). Ця всесвітня інформаційна система покликана служити інформуванню громадськості в обхід корпоративних засобів масової інформації. Сьогодні локальні мережі «Індімедіа» існують у багатьох країнах Америки, Європи, Азії, Африки і в Австралії. Такі мережі допомагають не тільки поширювати інформацію про діяльність груп антиглобалістського спектра, а й координувати свої дії [5].

Як уже зазначалося вище, важливою формою антиглобалістського руху є соціальні форуми. Вони проводяться на континентальному і всесвітньому рівнях, на них обговорюються найважливіші питання світового економічного,

політичного, соціального розвитку. Попередницею світових форумів можна вважати «інтергалактичну зустріч проти неолібералізму», яка була організована за ініціативою мексиканських сапатистів улітку 1996 року. Всесвітні соціальні форуми 2001 – 2003 років проводились у бразильському місті Порту-Алегрі. 2004 року Всесвітній соціальний форум був проведений в індійському місті Бомбей, у якому взяли участь 80 тисяч осіб з 132 країн світу [6]. Офіційне гасло таких форумів: «Інший світ можливий». Крім того, постійно проводяться персональні кампанії проти окремих "монстрів". Наприклад, один з навідоміших російських апологетів антиглобалізму Алексей Цветков стверджує, що найуспішнішою була боротьба антиглобалістів з корпорацією Nike, унаслідок якої фірма поліпшила рабські умови праці та підвищила копійчану оплату своїх дванадцятирічних робітників на фабриках у Малайзії, що приносять Nike основний дохід [23].

Слід, на нашу думку, зауважити про те, що серед антиглобалістів існують значні відмінності і суперечності з приводу тактики проведення протестів. Помірно налаштовані антиглобалісти виступають за ненасильницькі дії, у кращому випадку допускаючи акції блокади або громадянської непокорі. Радикальніше налаштовані антиглобалістські групи вдаються до акцій саботажу. Руйнуючи вітрини розкішних магазинів і супермаркетів, банків і представництв корпорацій, вони прагнуть не лише вразити символи глобалізації (наприклад, Макдональдс), а й завдати їм максимальних матеріальних збитків. Під час демонстрацій радикали об'єднуються в окремі колони – так званій «Чорний блок» (назва походить від кольору одягу учасників: чорних курток, джинсів і масок).

Утім, найвідомішим і найвойовничішим загоном антиглобалістського руху є загін «*Ya Basta*», що нагадує армію і навіть має власну уніформу. Якщо поїзд з "ябастівцями" затримують на кордоні, вони захоплюють і поїзд, і вокзал.

Відомі на весь світ демонстрації антиглобалістів відбувались у Сіетлі, Генуї, Мельбурні, Давосі, Вашингтоні,

Празі. Маніфестації антиглобалістів часто супроводжуються зіткненнями із силами порядку, актами насильства і вандалізму. Найжорстокішими за всю історію антиглобалістських виступів були протести в Генуї в липні 2001 року, які супроводжувалися розгромами вітрин і офісів «Чорним блоком» і безпрецедентними поліцейськими розправами над мирними демонстрантами. У результаті дій поліції загинув демонстрант Карло Джуліані [20, 21], сотні людей було поранено, арештовані і жорстоко побиті. Як зазначає дослідник антиглобалістських рухів Сергій Удовін, неоліберали називають антиглобалізм «великою смутою ХХІ століття» [7, с. 189]. Антиглобалісти вважають, що їх протест і діяльність насамперед спрямований саме на протистояння насадженої світовим капіталом глобальної системи, вони засуджують західні компанії й уряди за їхню неоімперіалістичну політику, мета якої полягає в тому, щоб будь-яким шляхом збільшити власне панування над світом. Невдоволення антиглобалістів викликає передусім те, що великі західні компанії перенесли значну частину виробництва до країн, де людей легше експлуатувати, і тим самим викликали хвилю безробіття в розвинених країнах, де праця оплачується вище. Крім того, антиглобалістів обурює ситуація, за якої нерегульовані грошові потоки розповсюджуються по всьому світу, що вже не раз призводило до значних фінансових криз і, у свою чергу, створювало соціальну нестабільність. І нарешті, антиглобалісти висловлюють свою крайню стурбованість з приводу невизначеного майбутнього західної демократії, оскільки окремі демократичні держави Європи і Америки, на їхню думку, об'єднуються в Європейський Союз і НАФТА, що не вважаються демократичними організаціями. Антиглобалісти також критикують умови життя в західних країнах, де сувора економічна дисципліна та інтереси бізнесу пригнічують турботу про соціальні потреби та культурні потреби населення.

Важливою відмінною особливістю антиглобалізму, на нашу думку, є протидія капіталістичним структурам та об'єднанням, чії центри розташовані, зазвичай, у західних

країнах – у Північній Америці і країнах Західної Європи. Найбільше це стосується так званих «транснаціональних корпорацій», до яких антиглобалісти ставляться як до головних ворогів демократії [8, с. 167]. Обурення викликають і численні випадки немислимої експлуатації робітників у бідних країнах Азії і нелюдське вбивство жителів країн Африки, які населяють землі багаті корисними копалинами, і зростаюча кількість нав'язливих маркетингових технологій у розвинених країнах. Крім того, антиглобалісти засуджують (хоча і меншою мірою) такі міжнародні організації, як МВФ і Світовий банк, переважно за те, що ці організації нав'язують бідним країнам – своїм боржникам – власну волю, визначаючи їх економічну політику, що вже не раз призводило до плачевних для цих країн результатів. Антиглобалісти прославилися передусім своїми кампаніями проти Всесвітньої торгової організації (ВТО), членами якої є майже всі західні та індустріально розвинені країни. Мета діяльності СОТ – налагодження міжнародних торгових зв'язків, але цим її діяльність аж ніяк не обмежується [9].

Антиглобалісти надто обурені тим, як СОТ намагалася нав'язати особливі міжнародні правила, що гарантують збереження іноземних вкладень, що неминуче призвело б до порушень іноземними компаніями соціальних та екологічних законів окремих країн [10]. Антиглобалісти зуміли домогтися того, що їхні погляди здобули популярність як у засобах масової інформації, так і в керівних структурах компаній і міжнародних організацій.

За роки наполегливої боротьби зі світовим капіталізмом антиглобалісти виробили основні положення своєї діяльності, викладені в таких пунктах:

- для відновлення балансу у світовій системі західним країнам необхідно списати борги країн, що розвиваються і колишніх комуністичних країн;

- виробити нові правила міжнародного кредиту, що забороняють висувати умови, які обмежують суверенітет;

- замінити МВФ і Світовий банк системою регіональних банків, побудованих на демократичній основі, підзвітних усім країнам-учасникам у рівній мірі;

- Західному світу відмовитися від знищення цивілізацій, які є альтернативними Західній, і зупинити процес знищення національних держав.

Успіх антиглобалістів постійно залучає до їхньої справи нове покоління активістів по всьому світу, зміцнює рух як коаліцію різних політичних груп і напрямів. Серед антиглобалістів триває дискусія про стратегію боротьби в майбутньому, проте одночасно стає ясно, що недостатньо тільки дотримуватися первісного імпульсу об'єднання з метою протистояння властям західного світу. Усередині руху антиглобалістів існує безліч напрямків і груп за інтересами, не об'єднаних ані загальними ідеями, ані діями. Люди старшого покоління, чия активність бере свої витoki у «лівому» русі ХХ століття, вважають, що антиглобалізм дає їм можливість побудувати новий лівий фронт проти капіталізму. Однак багато інших знаходять такий підхід догматичним і застарілим.

Націоналісти, які борються не за «формальну», а за дійсну незалежність своїх країн, роблять вагомий внесок в антиглобалістський рух, маючи величезний досвід у боротьбі з імперіями і потужну ідеологічну базу, засновану на різноманітній теорії націоналізму. Фашистів же приваблює рух антиглобалістів тим, що вони вважають його боротьбою зі всесвітньою змовою якихось темних сил під керівництвом американських властей і ТНК, коріння яких тягнуться до грошей єврейських кланів. Як не дивно, важливу роль у русі відіграють антифашисти, які, як і антиглобалісти, виступають проти зловживання владою та за демократію. Іншою загальною характеристикою слід визнати схильність і тих, й інших до ідеалістичних і утопічних ідей і прагнення змінити світ на краще. І нарешті, байдужість, насильство і цинічний антигуманізм є загальними ворогами як антиглобалізму, так і антифашизму. Хоча і розбіжностей між ними теж достатньо.

Пізніше до лав «антиглобалістів» влилися пацифісти, захисники тварин, анархісти, «зелені», ізоляціоністи, представники сексуальних меншин, профспілкові організації, прихильники гноблених релігій, представники молодіжних, екологічних, студентських та антивоєнних рухів, борці за права людини, захисники прав споживачів, противники абортів, безробітні, студенти-хіпі.

Тож, можемо констатувати, що вибрані антиглобалістами способи опору – демонстративне хуліганство, навмисні зіткнення з поліцією – поки діють успішно. Усі ці, безумовно, непривабливі, а часом і просто варварські дії та вчинки не повинні, однак, відводити вбік від розуміння антиглобалізму як визрілого народного протесту проти зростаючої несправедливості сучасного світу, всепроникного засилля великого капіталу, що прагне, очоливши процес інтернаціоналізації світових господарських зв'язків, нав'язати людству власні закони гри і навічно закріпити поділ світу на бідних (країни, що розвиваються) і багатих (країни "золотого мільярда"), а всередині «світу багатих» – на дуже багату еліту, середній клас, що її обслуговує, і абсолютних маргіналів, змушених не жити, а животіти в абсолютно неприйнятних для людини, тим більше людини XXI століття, умовах.

Література

1. George S. The Lugano report: on preserving report in the twenty-first century / Susan George. – London : Pluto Press, 2003. – 213 p.
2. Антиглобалистское движение. Глобальное действие народов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/sociologiya/ANTIGLOBALISTSKOE_DVIZHENIE.html?page=0,1
3. Антиглобалистское движение. Виа кампесина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://politike.ru/dictionary/839/word/antiglobalizm>

4. Субкоманданте Маркос. Четвёртая мировая война / Субкоманданте Маркос. – Екатеринбург : Ультра. Культура, 2005. – 390 с.
5. Офіційний сайт антиглобалістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.indymedia.org/en/index.shtml>.
6. Офіційний сайт Всесвітнього соціального форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forumsocialmundial.org.br>.
7. Удовин С. Альтерглобализм – теория и практика «антиглобалистского движения» / Сергей Удовин. – М. : УРСС, 2003. – 256 с.
8. Субкоманданте Маркос. Другая революция. Сапатисты против нового мирового порядка / Субкоманданте Маркос. – М. : Гилея, 2002. – 300 с.
9. Всесвітня торговельна організація / [Електронний ресурс] – Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://wto.org/>
10. Интервью с человеком, вернувшимся с Чиапаса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stopwto.narod.ru/bib4.htm>
11. Офіційний сайт лідера Сапатистської армії національного визволення субкоманданте Маркоса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://submarcos.org/>
12. Офіційний сайт антиглобалістського загону *Ya Basta* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yabasta.it/>
13. Вебер А.Б. Современный мир и проблема глобального управления / Александр Борисович Вебер // Век глобализации. – 2009. – № 1. – С. 47–55.
14. Бузгалин А. Альтерглобализм: в поисках позитивной альтернативы новой империи / А. Бузгалин // Век глобализации. – 2008. – № 1. – С. 120–127.

15. GENOVA G8 Social Forum - 21-07-2001 SCUOLA DIAZ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=whnoMOihlAg> 13.10.2014
16. Офіційний сайт політичної партії «Національний фронт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.frontnational.com/>
17. Хомский Ноам. Прибыль важнее людей: неолиберализм и новый мировой порядок / Ноам Хомский; [пер. с англ. Б. Скуратова]. – М. : Праксис, 2002. – 248 с.
18. Кляйн Н. No **Logo**. Люди против брэндов / Наоми Кляйн. – М. : Новая книга, 2008. – 624 с.
19. Самойлов О.Ф. Цивілізаційно-культурний аспект аналізу глобалізаційних процесів // Проблеми міжнародних відносин: [зб. наук. праць / наук. ред. Канцелярук Б.І. та ін.] ; вип. 2. – К. : КиМУ, 2011. — С. 205–219.
20. Карло Джулиани [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://panteon-istorii.narod.ru/r/karlo.htm>
21. Смерть Карло Джулиани [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=CXzMz3pERmU>
22. Во Франции суд приговорил лидера Конфедерации крестьян Жозе Бове к трем месяцам тюремного заключения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1tv.ru/news/other/112578>
23. Алексей Цветков. Призрак антиглобализма / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.anarh.ru/anarch/7/shadow.htm>

Antiglobalism is a political movement directed against certain aspects of the process of globalization in its current form, in particular against the dominance of transnational corporations and

global commercial and government organizations such as the World Trade Organization (WTO). Antiglobalists held regularly around the world social forums and various protests.

Against the backdrop of globalization, changes of the end of the 90s of the 20th century and the beginning of the 21st century witnessed a surge of activity of public associations, which are called anti-globalization. These organizations defending the interests of different, and sometimes the general population. They react to manifestations, in their opinion, social injustice in different spheres of society in the context of globalization. They put forward their claims to national governments and international organizations that affect the status of citizens. Anti-globalization movement is different from the social movements of the past years and in many ways represents a new type of political actor. Groups of association that make it have a kind of organization. They used a relatively new tactic of social action. Movement makes alternative forms of modern social development.

Keywords: anti-globalization, globalization, alterglobalism, neoglobalism, WSF, capitalism.

Антиглобализм – политическое движение, направленное против определенных аспектов процесса глобализации в ее современной форме, в частности – против доминирования глобальных транснациональных корпораций и торгово-правительственных организаций, таких, как Всемирная торговая организация (ВТО). Антиглобалисты регулярно проводят в разных странах мира социальные форумы и различные акции протеста.

На фоне глобализационных изменений конец 90-х гг XX в. и начало XXI в. ознаменовались всплеском активности общественных объединений, получивших название антиглобалистских. Эти организации отстаивают интересы различных и порой широких слоев населения. Они реагируют на проявления, по их мнению, социальной несправедливости в различных сферах жизни общества в условиях глобализации.

Они выдвигают свои требования к национальным правительствам и международным организациям, влияющим на положение граждан. Антиглобалистское движение отличается от социальных движений прошлых лет и во многом представляет новый тип политического актора. Группы объединения, его составляющие, имеют своеобразную организацию. Ими применяется сравнительно новая тактика социального действия. Движение выдвигает альтернативы современным формам общественного развития.

Ключевые слова: антиглобализм, глобализация, альтерглобализм, неоглобализм, социальный форум, капитализм.